

*MİSAK-I MİLLÎ VE ATATÜRK'ÜN
MİLLÎ DIŞ POLİTİKA HEDEFLERİ (*)*

Yrd. Doç. Dr. Nuri KÖSTÜKLÜ (**)

Türk İstiklâl Savaşının ana hedefi olan ve daha sonraki Atatürk döneminde de Türk dış politikasının ruhunu oluşturan “*Misâk-ı Millî*” önce Erzurum ve Sivas Kongreleri’nde kabul edilip şekillendikten sonra 28 Ocak 1920’de Osmanlı Meclis-i Mebusânı’nda oybirliği ile kabul edilmiş idi.

Altı maddeden oluşan bu kısa fakat fevkalâde önemli belgenin dış politika ile ilgili hükümleri genel hatları ile şöyle idi;

Madde — 1 : Osmanlı İslâm çoğunluğu ile meskun yerler ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir. Bu hattın dışında kalan ve mütareke sırasında düşman ordularının işgali altında kalan kısımların alnyazısı yine halkın serbest oyu ile tesbit edilecektir.

Madde — 2 : Daha önce halkın serbest oyu ile anavatana katılmayı kabul etmiş bulunan Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum) için gerekirse tekrar serbestçe halkın oylarına başvurulması kabul edilecektir.

Madde — 3 : Batı Trakya’nın, Paşaeli’nin hukukî statüsü de bu bölge halkının serbest oyu ile tesbit edilmelidir.

Madde — 4 : Hükûmet ve Hilafet merkezi olan İstanbul şehri ile Marmara denizinin güvenliği her türlü tehlikeden korunmuş olmalıdır. Bu esas saklı kalmak kaydıyla, boğazların dünya ticaret ve ulaştırmasına açılması hakkında bizimle öteki bütün ilgili devletlerin ortaklaşa verecekleri karar muteber sayılacaktır.

Madde — 5 : Müttefik devletler ile düşmanlar arasında yapılan and-

(*) Selçuk Üniversitesi’nce 10 Kasım 1991 tarihinde Konya’da düzenlenen “*Yurtta Sulh Cihanda Sulh İlkesi ve Dış Türkler*” konulu panele tebliğ olarak sunulmuştur.

(**) Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

laşmalar gereğince azınlıkların hakları civar ülkelerde bulunan Müslüman halkın da aynı haklardan faydalanması şartıyla tarafımızdan korunacaktır (1).

Şimdi, genel hatları ile ortaya konan ve Türk milletinin en tabii hakkı olan bu hedeflerin gerçekleştirilmesine yönelik Atatürk'ün fikir ve icraatlarını, bu çerçevede millî dış politika hedeflerini tamamıyla belgelerin ışığı altında tesbite çalışalım.

Daha Büyük Millet Meclisi'nin açılışının ikinci gününde 24 Nisan'da Mustafa Kemal Paşa, Misak-ı Milli'de ifade edilmek istenen Türkiye'nin sınırlarını ve buna yönelik Ankara Hükümeti'nin dış politikasını açık ve net bir şekilde ifade etmiştir. O, daha önce Erzurum Kongresi'nde alınan kararları hatırlattıktan sonra şöyle dedi: *"Efendiler... İşte bu kongre bu hududu çizmiştir. Bir hudud-u millî çizmiştir. Bu hududu millîyi suhuletle ibka için demiştir ki, mütarekenamenin imza olunduğu 30 Ekim 1334 tarihinde çizdiği hudut hududumuz olacaktır. Vatanımızın hududu olacak bu hududu ihtimal teferruatıyla bilmeyen arkadaşlarımız vardır. Yeniden fazla teferruata girmemek için şu surette izahat vereceğim: Şark hududuna Elviye-i Selase'yi dahil ederek tasavvur buyurunuz. Garb hududu Edirne'den bildiğiniz gibi geçiyor. En büyük tebeddülât cenub hududunda olmuştur. Cenub hududu İskenderun cenubundan başlar Haleble Katıma arasında Cerablus köprüsüne müntehî olur bir hat, ve şark parçasında da Musul vilayeti, Süleymaniye ve Kerkük havalisi ve bu iki muntıkayı yekdiğerine kalbeden hat. Efendiler, bu hudut sırf askerî mülahazat ile çizilmiş bir hudut değildir. Hududu millîdir. Hududu millî olmak üzere tesbit edilmiştir. Fakat bu hudut dahilinde tasavvur edilmesin ki, anasır-ı islâmiyeden yalnız bir cins millet vardır. Bu hudut dahilinde Türk vardır, Çerkes vardır ve anasır-ı saire-i islamiye vardır. İşte bu hudut memzuç bir halde yaşayan bütün maksatlarını bütün mânâsıyla tevhid etmiş olan kardeş milletlerin hududu millîsidir (Hepsi İslâm'dır, kardeşler sesleri)." (2).*

Görüleceği üzere hedefler gayet açıktır. Elviye-i Selase (Kars, Ardahan, Batum) vatanın bir parçası mütâlaâ edilmektedir. Güneydeki durum ise gayet net bir şekilde açıklanmıştır. Hatay'ın güneyinden doğuya doğru çizilen ve Musul, Süleymaniye ve Kerkük'ü içine alan bir sınır. Dikkatimizi çeken bir diğer nokta, buralarda Türkler'den başka diğer bazı Müslüman unsurların yaşadığı yerler, millî birlik ve beraberlik ruhu içinde, "vatan" olarak, Türkiye'nin tabii bir parçası olarak mütâlaâ edil-

(1) Misak-ı Milli'nin tam metni için bkz., Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 17 Şubat 1336 İnikadı;

ATASE Arşiv, Klasör: 21, Dosya: 1336/6, Fihrist: 2, 2 - 5 : 9.

(2) TBMM Zabıt Ceridesi, Üçüncü baskı, C. 1, Ankara 1959, s. 16.

miştir. Zaten tabii sınır da budur. Değilse, kontrolü fevkalade güç hat-
ta imkansız olan sarp dağların tepesinden geçen bir sınır sun'i bir sınır
olur.

Prof. Dr. Tahsin Banguoğlu'nun Türk Edebiyatı Dergisi'nin Ekim
1987 sayısında yayınladığı bazı belgeler (3), Atatürk'ün güney sınırlarımız-
la alâkalı Misak-ı Milli'nin hedeflerini daha da açıklıkla hatta daha geniş
bir şekilde ortaya koyuyor. Bunlardan birincisi şudur; Mustafa Kemal
Paşa TBMM açıldıktan sonra Hatay'dan kaçmış ve Adana'da bir kurtu-
luş cemiyeti kurmuş olan Tayfur Sökmen Bey'den bir mektup alır. Tay-
fur Bey sormaktadır,

“Sancak (Hatay) Misak-ı Millî'ye dahil midir?”

Mustafa Kemal'in verdiği cevap,

“Türkler'in yaşadığı her yer, Misak-ı Millî'ye dahildir.” İkinci belge;
Kendisine Berlin'den mektup yazan Talât Paşa'ya verdiği bir cevaptır.
Burada Mustafa Kemal Paşa aynen şöyle diyor: “Türkçe ve Kürtçe ko-
nuşulan bütün vilayetlerimiz bizim olacaktır.”

Tabii, Atatürk'ün bu sözlerini zamanın şartları ve imkânları ölçüsün-
de mütâlaâ etmek gerekir. Şartların elverdiği oranda Mustafa Kemal Pa-
şa, zulme uğramış bir milletin en tabii haklarını “Yurtta sulh, cihanda
sulh” prensibi içinde sağlamayı amaçlamış idi. Nitekim Misak-ı Milli'nin
güney sınırlarımıza yönelik hedeflerinde Hatay, Atatürk'ün barışçı siya-
seti ve sulh formülleri içinde anavatana katılmıştır. Atatürk Hatay'ın
anavatana katılışını göremedi, ömrü buna kâfi gelmedi ama Hatay, ta-
mamıyla Atatürk'ün barışçı Yüksek siyasetinin bir neticesi olarak Türk
milletine bir armağandır.

Üç Sancak Kars, Ardahan ve Batum ile ilgili Misak-ı Milli'nin hü-
kümlerine gelince; Barışçı yolların denenmesinden sonra bir sonuç alına-
mayınca TBMM Reisi sıfatıyla Mustafa Kemal 20 Eylül 1920'de 15. Kor.
Komutanı Kâzım Karabekir Paşa'ya Kars üzerine harekât emrini ver-
di (4). 30 Ekim'de Kars Ermenilerden alındı (5).

Öteyandan, Gürcüler'in elinde bulunan Ardahan ve Artvin'in alın-
masında öncelikle sulh yolları denenmiş, nitekim 23 Şubat 1921'de Gür-
cüler'in bu teklifi kabul edip çekilmeleriyle Misak-ı Milli'nin Ardahan
ve Artvin'e yönelik hedefleri de sulh içinde gerçekleşmiş oluyordu. Ta-
kip eden günlerde Ahıska, Batum ve Nahçıvan da Türk hâkimiyeti ku-

(3) Tahsin Banguoğlu, “Millî Misak ve Lozan”, Türk Edebiyatı, Ekim 1987, s. 7-9.

(4) Kâzım Karabekir, İstiklâl Harbimiz, İstanbul 1988, s. 847.

(5) A.g.e., s. 856.

ruldu ve bu hakimiyetin devamı hususunda Millî Mücadele'nin önde gelen kahramanlarından Mustafa Kemal Paşa'nın yakın arkadaşı Kâzım Karabekir Paşa'nın fevkalade gayretleri oldu (6). TBMM'nin 21 Mart 1921 tarihli gizli oturumunda Batum'un Misak-ı Millî içinde yer aldığı, her ne suretle olursa olsun Türkiye sınırlarında kalması gerektiği hususunda başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere diğer mebusların pek hararetli konuşmaları oldu (7). Fakat ne yazık ki, Bolşevik Rusya'nın da işe müdahalesiyle 16 Mart 1921 Moskova Andlaşmasıyla Batum Gürcistan'a bırakılmış ve Nahçıvan da Türkiye dışında kalmış idi. Nahçıvan'ın ızdıraplarını, açlığını duyduğumuz şu günlerde Selçuk Üniversitesi'nin işbirliği ile Konya'dan ve Anadolu'nun diğer yerlerinden Nahçıvan'a çok miktarda gıda yardımının gönderildiğini son üç gündür TRT haber bültenlerinde ve basında duymak oldukça mânidardır.

Misak-ı Millî'nin Boğazlar ile ilgili hedefi Lozan görüşmeleri sırasında maalesef gerçekleşemedi. Lozan'da Boğazlara verilen statü, Sevr Andlaşması hükümlerine göre farklı olmakla beraber, Türkiye'yi tatmin etmemişti. Lozan'dan sonra da ölümüne kadar Misak-ı Millî'nin hedeflerini dış politikada gündemde tutan Atatürk Batı'nın yaklaşmakta olan 2. Dünya Savaşı telaşı içinde olduğu yıllarda Lozan'ın 13. yılında Türk'ün en tabii hakkı olan Boğazlar meselesini gündeme getirdi. Fakat O'na göre bu mesele silahla değil sulh içinde çözümlenmeliydi. Nitekim bu düşünce çerçevesinde konu Cemiyet-i Akvam'a götürüldü. Atatürk'ün barışçı, azimli ve dirayetli yüksek dış politikası sayesinde tamamıyla barış kombinezomları içinde 20 Temmuz 1936'da imzalanan Montroux Boğazlar Sözleşmesi ile Boğazların hakimiyeti, tahkimi ve kontrolü bu yerlerin gerçek sahibi Türkiye'ye bırakılmış oldu (8).

Amerikalı General Mc. Arthur "*Hatıralarında*" büyük devlet adamlarından biri olarak tanıdığını ifade ettiği Atatürk'le 1933'te Ankara'da yaptığı bir mülâkata yer vererek yazdığı şu satırlar, Atatürk'ün bu yıllardaki Misak-ı Millî'ye yönelik düşüncelerini anlamak bakımından oldukça önemlidir.

Mc. Arthur soruyor;

"Sizin Türkiye'nin geleceği hakkındaki tasavvurlarınız nedir?"

Atatürk'ün cevabı;

"Allah nasip eder, ömrüm vefa ederse Musul, Kerkük ve Adaları ge-

(6) Bu konuda geniş bilgi için bkz., K. Karabekir, a.g.e., s. 884 - 905.

(7) TBMM Gizli Celse Zabıtları, C. 1, Ankara 1985, s. 446 - 457.

(8) Fahir Armaoğlu, 20. yy. Siyasî Tarihi, Ankara 1984, s. 344 - 345.

ri alacağım. Selânik de dâhil Batı Trakya'yı Türkiye hudutları içine katacağım.” (9).

Yanlış anlaşılmalıdır, Atatürk'ün bu sözleri O'nun barışçı karakteriyle asla çelişki teşkil etmez. Atatürk'ün bu sözleri, hakları gasp edilmiş mazlum bir milletin en tabii haklarını barış kombinezomları içinde kazanma mücadelesine yönelik ifadeler olarak anlamak gerekir. Yoksa, Atatürk'ün dış politika anlayışı içinde başkasının toprağına göz dikme yoktur. Misak-ı Milli'de tesbit edilen sınırlar dışındaki Türklerle ilişkisi tamamıyla bir kültür işidir. Nitekim bu konuda şöyle demiştir; *“Türkiye dışında kalmış olan Türkler, ilkin kültür meseleleriyle ilgilenmelidirler. Nitekim biz Türklük davasını böyle bir müsbet ölçüde ele almış bulunuyoruz. Büyük Türk tarihinde, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesindeki Yakut Türklerinin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz.” (10).*

Görüleceği üzere, Atatürk'ün dünya Türklüğünü tek bir sınır içinde toplama gibi bir düşüncesi yoktur. Atatürkçü dış politikaya göre, Misak-ı Milli'nin 5. maddesinde de belirtildiği gibi, Türkiye dışındaki Türklerin buldukları yerlerde insan hak ve hürriyetlerinden faydalanmalarını ve en tabii hakları olan hür yaşama hakkına sahip olmalarını sağlamaya çalışmak esastır.

Muhterem okuyucular! 21. yüzyıl dünyası şu günlerde pek çok Türk şubelerinin hürriyetine gebedir. Belki de 21. yüzyılın başları ayrı ayrı Türk devletlerinden oluşan *“Türk Uluslar Topluluğu”*nun müjdecisi olacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder Atatürk'ün ebediyete intikalinin 53. yılını idrak ettiğimiz bu günde Türk Milleti olarak vazifemiz, yuakrıdan beri ifade ettiğimiz Atatürk'ün fikir ve uygulamalarını tam ve doğru olarak anlayarak ve kavrayarak dış politikamızı bu çizgide, Atatürkçü çizgide yürütmek olmalıdır.

(9) Ahmet Kabaklı, *Temellerin Duruşması*, 9. baskı, İstanbul 1990, s. 52.

(10) Utkan Kocatürk, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1969, s. 152.